

PAŃSTWOWE MUZEUM ARCHEOLOGICZNE
W WARSZAWIE

BULETTIN
ARCHÉOLOGIQUE
POLONAIS

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE LXXIII

VARSOVIE 2022

WARSZAWA 2022

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE LXXIII

Tom ten Redakcja poświęca pamięci

**Doc. dr hab. Teresy Węgrzynowicz
(26.09.1930–28.04.2022)**

redaktorki
„Wiadomości Archeologicznych”
w latach 1975–2011

REDAKTOR NACZELNY
EDITOR IN CHIEF

DR WOJCIECH BRZEZIŃSKI

SEKRETARZ REDAKCJI
MANAGING EDITOR

DR HAB. JACEK ANDRZEJOWSKI

CZŁONKOWIE REDAKCJI
EDITORS

**GRAŻYNA ORLIŃSKA, RADOSŁAW PROCHOWICZ, ANDRZEJ JACEK TOMASZEWSKI,
KATARZYNA WATEMBORSKA-RAKOWSKA, KAJA JAROSZEWSKA**

RADA NAUKOWA
SCIENTIFIC ADVISORY BOARD

PROF. DR HAB. **WOJCIECH NOWAKOWSKI** (Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Warszawskiego), PROF. DR **AUDRONĖ BLIUJIENĖ** (Klaipėdos universitetas),
PROF. DR HAB. **CLAUS VON CARNAP-BORNHEIM** (Stiftung Schleswig-Holsteinische Landesmuseen, Zentrum für Baltische und Skandinavische Archäologie, Schleswig),
PROF. DR HAB. **ZBIGNIEW KOBYLIŃSKI** (Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego), PROF. DR HAB. **JERZY MAIK** (Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk), PROF. DR HAB. **DIETER QUAST** (Forschungsinstitut für Archäologie, Römisch-Germanisches Zentralmuseum, Mainz), PROF. DR HAB. **PAWEŁ VALDE-NOWAK** (Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego)

CZASOPISMO RECENZOWANE ◆ PEER-REVIEWED JOURNAL

TŁUMACZENIA
TRANSLATION

KINGA BRZEZIŃSKA

JACEK ANDRZEJOWSKI, ZBIGNIEW KOBYLIŃSKI, MAGDALENA MĄCZYŃSKA,
GRAŻYNA PIĘTKOWSKA, JAN SCHUSTER, SYLWIA TWARDA

KOREKTA
PROOF-READING

AUTORZY, KATARZYNA WATEMBORSKA-RAKOWSKA

STEPHEN ROWELL, KINGA BRZEZIŃSKA

SKŁAD I ŁAMANIE
LAYOUT

JRJ

RYCINA NA OKŁADCE
COVER PICTURE

Żelazny nóż ze skuwką z grobu 146 z Oblina (rekonstrukcja). Rys.: **TOMASZ RAKOWSKI**
Iron knife with ferrule from Oblin, grave 146 (reconstruction). Drawing: **TOMASZ RAKOWSKI**

© Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, 2022
© Autorzy, 2022

25 lat Mazowsze

ADRES REDAKCJI
EDITORIAL OFFICE

Państwowe Muzeum Archeologiczne jest instytucją finansowaną ze środków Samorządu Województwa Mazowieckiego

Państwowe Muzeum Archeologiczne, ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa
tel.: +48 (22) 5044 841, +48 (22) 5044 813; fax: +48 (22) 831 51 95
e-mail: j.andrzejowski@wiadomosci-archeologiczne.pl

STRONA WWW
HOME PAGE

<http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl>
<http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl/en>

TOMY ARCHIWALNE
ARCHIVAL ISSUES

<http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl/Archiwum>
<http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl/Archive>

ISSN

0043-5082

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE LXXIII (2022)

SPIS TREŚCI
CONTENTS

ROZPRAWY / PAPERS

ELŻBIETA CIEPIELEWSKA	Chata chacie nierówna... Dwie schyłkowopaleolityczne krzemienice kompleksu z tylczakami (ABP) ze stanowiska Nowy Młyn <i>Cypel</i> na Rydnie – materiały krzemienne i organizacja przestrzenna obozowisk	3
	Not Like the Other Hut.... Two Final Palaeolithic Flint Concentrations of the Arch Backed Piece Technocomplex (ABP) From the Site of Nowy Młyn <i>Cypel</i> (Rydno) – Flint Materials and the Spatial Organisation of the Camps	
TOMASZ RAKOWSKI	O nożach ze skuwkami w kulturze przeworskiej Knives with Ferrules in the Przeworsk Culture	73

MISCELLANEA / MISCELLANEA

RASA BANYTĖ-ROWELL	Brides for the Afterlife? Some Considerations on Female Burials from West Lithuania in the Third Century CE	109
	Narzeczone na wieczność? Uwagi na temat pochówków kobiecych z Litwy Zachodniej z III wieku n.e.	

JACEK ANDRZEJOWSKI JAN SCHUSTER	Kruchy luksus. Dwa niezwykłe rzymskie naczynia szklane z Czarnówka na Pomorzu Wschodnim Fragile Luxury. Two Exceptional Roman Glass Vessels from Czarnówko in East Pomerania	131
------------------------------------	---	-----

MATERIAŁY / MATERIALS

BARTŁOMIEJ KACZYŃSKI	Warszawa-Wilanów „Powsin” – cmentarzysko z wczesnej epoki żelaza w świetle danych archiwalnych Warsaw-Wilanów “Powsin” – an Early Iron Age Cemetery in the Light of Archival Data	157
	Aneks – ŁUKASZ MAURYCY STANASZEK, Analiza antropologiczna materiału kostnego z cmentarzyska ciałopalnego w Warszawie-Powsinie Appendix – ŁUKASZ MAURYCY STANASZEK, Anthropological Analysis of the Skeletal Material from the Warszawa-Wilanów “Powsin” Cremation Cemetery	186
PIOTR IWANICKI	Cmentarzysko ciałopalne kultury bogaczewskiej w Bargłówku Dwornym, pow. augustowski A Cremation Cemetery of the Bogaczewo Culture at Bargłów Dworny, Augustów County	193

ODKRYCIA / DISCOVERIES

JERZY LIBERA AGNIESZKA STACHYRA	Niecodzienne znalezisko (grobowe?) z Roztocza Zachodniego An Unusual (Grave?) Find from Western Roztocze	235
TOMASZ PUROWSKI	Nieznane cmentarzysko ludności kultury lużyckiej z Kępką Szlacheckiej, pow. włocławski An Unknown Cemetery of the Lusatian Culture from Kępka Szlachecka, Włocławek County	241
BARTŁOMIEJ KACZYŃSKI AGATA GRZĘDZIELSKA	Unique <i>Sanguisuga</i> -type Brooch from Former <i>Prussia-Museum</i> Unikatowa zapinka typu <i>sanguisuga</i> ze zbiorów dawnego <i>Prussia-Museum</i>	245
MAGDALENA PIOTROWSKA KATARZYNA CZARNECKA EMILIA SMÓŁKA-ANTKOWIAK	Zagadka z kluczem. Dziwny przedmiot z XIX-wiecznych amatorskich wykopalisk w Kwiatkowie, pow. turecki A Puzzle with a Key. A Strange Artefact from the Nineteenth-Century Amateur Excavations at Kwiatków, Turek County	253
GRZEGORZ KUŚ STANISŁAW RZEŹNIK	Dwie interesujące fibule z Ryczywołu, pow. koziennicki Two Interesting Fibulae from Ryczywół, Kozienice County	264
JAN SCHUSTER WULF WALThER	A <i>Masłomęcz</i> -type Brooch from Northwest Thuringia Zapinka typu <i>Masłomęcz</i> z północno-zachodniej Turyngii	274

KRONIKA / CHRONICLE

ZBIGNIEW KOBYLIŃSKI	Otto Braasch (1936–2021) i rozwój archeologii lotniczej w Polsce Otto Braasch (1936–2021) and the Development of Aerial Archaeology in Poland	277
MAXIM LEVADA	Muzea ukraińskie po 24 lutego 2022 roku Ukrainian Museums after 24 February 2022	293

WYKAZ SKRÓTÓW / ABBREVIATIONS

307

JAN SCHUSTER, WULF WALTHER

A MASŁOMĘCZ TYPE BROOCH FROM NORTHWEST THURINGIA

ZAPINKA TYPU MASŁOMĘCZ Z PÓŁNOCNO-ZACHODNIEJ TURYNGII

Abstract: From a settlement site at Ufhoven, part of Langensalza in Thuringia, comes a bird-shaped brooch of copper alloy, which can be classified as belonging to the Masłomęcz type. According to well-dated parallels in Eastern Poland and Western Belarus, it can be placed in the beginning of the Younger Roman Iron Age, i.e. subphase C1a. The site at Ufhoven yielded rich material of Germanic and Roman origin and seems to have been a residence of Germanic elites.

Słowa kluczowe: okres wpływów rzymskich, fibula w kształcie ptaka, typ Masłomęcz, Turyngia

Keywords: Roman Iron Age, bird brooch, *Masłomęcz* type, Thuringia

For years, the Mühlhäuser Museen has been carrying out systematic prospection on a site at Ufhoven (Fig. 1), part of Bad Langensalza (site 44), Unstrut-Hainich district (Thuringia), which was occupied continuously from the Middle La Tène to the Late Migration Period. The numerous finds collected from the surface were spread over about 8 ha of farmland. In addition to a large number of fragments of Germanic handmade and wheel-made pottery, hundreds of significant small finds were recorded, including Germanic jewellery and attire components, made of non-ferrous and precious metals, and a striking spectrum of Roman imports, such as *terra sigillata*, coins, metal vessel fragments, elements of military equipment, brooches, finger rings, utensils, many millstone fragments from Mayen basalt, an elaborately cast, gilded silver cock figure from a Mercury statuette, etc. The site also provided direct and indirect evidence of intensive non-ferrous/precious metal and iron working. Most of the Germanic and Roman material dates back to the end of the early to late Roman Iron Age (mid-2nd to late 3rd century). On the basis of the spectrum of high-quality Germanic and Roman finds and the evidence of intensive metalworking, the site, similarly to a number of other known settlements in the region that are comparable in terms of find pattern and dating, can be assumed to be a central site and residence of a Germanic elite.

An exceptional copper-alloy brooch¹ discovered in the year 2003 deserves special attention (Fig. 2). It represents a brooch type that has recently been the topic of several papers², in

which the specimen in question – first published in a popular science magazine³ – was not taken into account due to the unexpected location of its find spot. That is why it is presented again in this journal.

The 3.8-cm-long, solidly cast brooch is formed as a fully plastic bird and has a cast axle eye for the spring that is now missing. The apparently originally high catch plate is partially broken off. The bird's body shows geometrically incised grooves representing plumage. The piece is completely foreign to the Germanic milieu of the then Thuringia. The best parallels come from the eastern regions of Europe. Well known is a small series of four such brooches found in three graves at the necropolis at Masłomęcz in Eastern Poland⁴, which are the main pillar for the dating of this type of fibula to stage C1a. A. Kokowski assumed that these brooches are evidence of Germanic-Sarmatian interaction, as comparable specimens were found at two Sarmatian sites in what is today Hungary. In the meantime, however, the find pattern has changed considerably. In addition to other examples from the geographical environment of the Masłomęcz Group⁵, there is also evidence from the Wielbark necropolis of Pyatrovichi/Пятровічы in Belarus⁶, and a new find can be reported from Vrbová Lhota in Bohemia⁷. However, the largest increase in the number of brooches found has been observed in Ukraine. A few years ago, an old find of a pair of brooches from Velikiy Ostrozhok/Великий Острожок, obl. Vinnitsa in Western Ukraine, kept

¹ W. WALTHER 2004.

² A. KOKOWSKI 1983, pl. 302; 1987, fig. 29:a–c; 1998, 127–128, fig. 1:k; A. KOKOWSKI, W. KOMAN 1985, pl. 337.

³ B. NIEZABITOWSKA-WIŚNIOWSKA 2015, 333–334, fig. 2:1.

⁴ V. BELEVETS 2007, 314, fig. 6/13:2.

⁵ E. DROBERJAR 2018, 243.

¹ Find number 192; Mühlhäuser Museen, inventory number III/2003/54.

² A. GAŁĘZOWSKA 2010; B. NIEZABITOWSKA-WIŚNIOWSKA 2015, 333–334, fig. 1:1; E. DROBERJAR 2018; A. KOKOWSKI 2021; J. SCHUSTER 2021, 243.

Fig. 1. Localization of Bad Langensalza-Ufhoven in Thuringia.

Ryc. 1. Położenie miejscowości Bad Langensalza-Ufhoven w Turyngii.

at the Archaeological Museum in Poznań, was highlighted by A. Gałezowska⁸. To a certain extent, these brooches have already anticipated the geographical range of new finds of recent times: ten specimens come from the area between the Bug River and the middle Dnieper River⁹. Unfortunately, all were found illegally by metal detectorists and offered for sale on internet auctions. The region where they were discovered is only roughly localizable. Therefore, no statements can be made about their specific context, and the question of the cultural background of the sites also remains unresolved. However, the thesis of the Sarmatian origin of this type of fibula can probably be put to rest. It is possible they are related to Roman bird brooches¹⁰, which might have served as an inspiration for the production of barbarian specimens. Certain similarities of the Ufhoven specimen to Roman bird brooches and also to Romanic pigeon brooches of the Early Middle Ages cannot be denied¹¹, but this is not surprising because of the subject matter. Nevertheless, we do not consider the fibula from Ufhoven to be a Roman

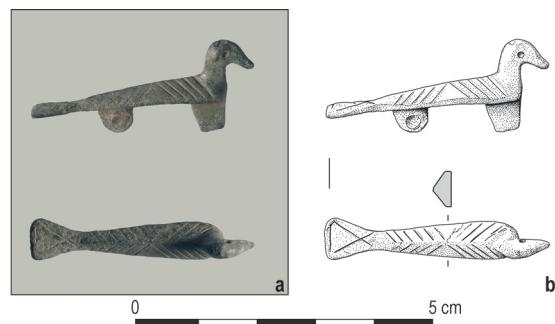

Fig. 2. Bird brooch found at Bad Langensalza-Ufhoven. Photo: B. Stefan (TLDA). Drawing: J. Schuster.

Rys. 2. Zapinka w kształcie ptaka z Bad Langensalza-Ufhoven. Fot.: B. Stefan (TLDA). Rys.: J. Schuster.

piece or an imitation of one. Stylistically¹², it best matches the brooches of the Masłomęcz type and should therefore be categorized as such.

The bird brooch, which was discovered almost 1,000 km west of the narrower distribution area and which is very similar to the south-eastern comparative pieces, can be assumed to have been imported directly from the eastern part of *Germania magna*. Although the bird brooch from Ufhoven cannot be dated on its own, it is likely to belong to an early phase of the younger Roman Iron Age, which is well attested on the site by a number of Germanic brooches with high catch-plate as well as small Germanic and Roman disc brooches. How the brooch came to Northwest Thuringia can only be discussed on a purely speculative basis. Considering the known mobility of Germanic associations, direct contacts with the regions along the Bug cannot be ruled out. Last but not least, the question arises as to whether the fibula, part of a female costume, was imported as an individual piece or perhaps even reached Thuringia in the wake of exogamy.

Prof. dr hab. Jan Schuster
Instytut Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego
G. Narutowicza 65
PL 90-131 Łódź
jan.grazyna.schuster@web.de
<https://orcid.org/0000-0003-1836-3240>

Wulf Walther
Mühlhäuser Museen
Kristanplatz 7
D 99974 Mühlhausen
wulfwalther55@gmail.com

Received: 1.03.2022 / Revised: 3.03.2022 / Accepted: 4.03.2022

⁸ A. GAŁEZOWSKA 2010, 251–255, fig. 2:1, 3.

⁹ J. SCHUSTER 2021, 243, fig. 6.

¹⁰ Cf. H. WINTER 1986.

¹¹ Cf. H. WINther 1988; on imitations of southern pigeon brooches in eastern Central Europe most recently: A. BAREJKO, W. NOWAKOWSKI 2021.

¹² See especially the geometric ornamentation.

REFERENCES

- BAREJKO A., NOWAKOWSKI W. 2021: *Eine neue spätvölkerwanderungszeitliche Taubenfibel aus Masuren*, "Archäologisches Korrespondenzblatt" 51, 81–89.
- BELEVETS V.G. 2007: *K izucheniyu pamyatnikov vel'barskoj kul'tury v Belarusi*, [in:] M. Fudziński, H. Paner (eds.), *Nowe materiały i interpretacje. Stan dyskusji na temat kultury wielbarskiej*. Gdańsk, 293–344.
- DROBERJAR E. 2018: *Eine Vogelfibel mit hohem Nadelhalter vom Typ Masłomęcz aus Vrbová Lhota (Mittelböhmien)*, [in:] B. Niezabitowska-Wiśniewska et alii (eds.), *STUDIA BARBARICA. Profesorowi Andrzejowi Kokowskemu w 65. rocznicę urodzin*, vol. II, Lublin, 74–84.
- GAŁĘZOWSKA A. 2010: *Znaleziska z okresu rzymskiego z terenu Ukrainy w zbiorach Muzeum Archeologicznego w Poznaniu*, [in:] A. Urbaniak et alii (eds.), *TERRA BARBARICA. Studia ofiarowane Magdalenie Mączyńskiej w 65. rocznicę urodzin*, Monumenta Archeologica Barbarica. Series Gemina II, Łódź-Warszawa, 251–260.
- KOKOWSKI A. 1983: *Période romaine tardive, civilisation de Černjachov*, InvArch. L.
- KOKOWSKI A. 1987: *Grupa masłomęcka w okresie rzymskim (III–IV wiek naszej ery)*, Lublin.
- KOKOWSKI A. 1998: *Osiemnasty sezon badań na cmentarzysku ludności grupy masłomęckiej w Masłomęczu, stan. 15, woj. zamojskie*, APS III, 125–129.
- KOKOWSKI A. 2021: *Die Ente – der heilige Vogel der Goten?*, [w:] Z. Robak, M. Ruttkay (eds.), *Celts – Germans – Slavs. A Tribute Anthology to Karol Pieta*, Slovenská archeológia. Suppl. 2, Nitra, 225–231.
- KOKOWSKI A., KOMAN W. 1985: *Néolithique et la période romaine aux environs de Hrubieszów, Pologne de l'est*, Inv Arch. LIV.
- NIEZABITOWSKA-WIŚNIEWSKA B. 2015: *Ulów, stanowisko 7 – nowe cmentarzysko kultury wielbarskiej na Roztoczu Środkowym – z badań nad kontaktami kultury wielbarskiej i kultury czerniachowskiej*, [in:] M. Fudziński, H. Paner (eds.), *Kontakty ponadregionalne kultury wielbarskiej. Przemiany kulturowe w okresie wpływów rzymskich na Pomorzu*, Gdańsk, 331–362.
- SCHUSTER J. 2021: *Anmerkungen zur einem Aspekt barbarischer Bildkunst in der Römischen Kaiserzeit und zur anhaltenden Vernichtung europäischen Kulturerbes* [w:] Z. Robak, M. Ruttkay (eds.), *Celts – Germans – Slavs. A Tribute Anthology to Karol Pieta*, Slovenská archeológia. Suppl. 2, Nitra, 233–247.
- WALTHER W. 2004: *Schmuck der Sarmaten*, "Archäologie in Deutschland" 20, 54.
- WINTER H. 1986: *Römische Vogelfibeln aus Privatbesitz*, "Römisches Österreich" 13/14 (1985–1986), 323–369.
- WINTER H. 1988: *Die römisch-kaiserzeitlichen und „romani-schen“ Vogelfibeln der Antiken-Sammlung des Kunsthistorischen Museums in Wien*, "Römisches Österreich" 15/16 (1987–1988), 253–277.

ZAPINKA TYPU MASŁOMĘCZ Z PÓŁNOCNO-ZACHODNIEJ TURYNGII

STRESZCZENIE

W 2003 roku na stan. 44 w Ufhoven (dzielnica miasta Bad Langensalza), Unstrut-Hainich-Kreis w Turyngii (Ryc. 1), znaleziono fibule w kształcie ptaka.

Stanowisko jest znane dzięki liczny materiałom odkrywanym od wielu lat podczas badań powierzchniowych. Dzięki nim wiemy, że znajdująca się tu osada była zamieszkiwana od środkowego okresu lateńskiego po młodszy okres wędrówek ludów. Zajmowała ona obszar nie mniejszy niż 8 ha (na takiej powierzchni rozproszone są zabytki). Oprócz licznych fragmentów germanńskiej ceramiki, lepiej ręcznie oraz robionej na kole garnarskim, zarejestrowano setki innych znalezisk, w tym germanską biżuterię i elementy stroju wykonane z metali kolorowych i szlachetnych, a także szerokie spektrum importów rzymskich, takich jak monety, fragmenty ceramiki *terra sigillata* i naczynia metalowych, elementy ekwipunku wojskowego, fibule, pierścionki, liczne fragmenty rzymskich żaren z bazaltu, misternie odlana, połacana srebrna figurka koguta (część statuetki Merkurego) itp. Stanowisko dostarczyło również bezpośrednich i pośrednich dowodów na intensywną obróbkę metali nieżelaznych, w tym szlachetnych, i żelaza. Większość materiałów germanickich i rzymskich pochodzi z końca wcześniejszej lub z późnej rzymskiej epoki żelaza (od połowy II do końca III wieku).

Wykonana ze stopu miedzi zapinka ma 3,8 cm długości (Ryc. 2). Zabytek jest formą całkowicie obcą w germaniskim środowisku ówczesnej Turyngii, znajduje natomiast kilka analogii we wschodniej części Europy Środkowej i w Europie Wschodniej. Ostatnio ich znaleziska zestawiono i omówiono w kilku pracach, pomijając jednak opublikowany już dawno – choć w magazynie popularnonaukowym – okaz z Ufhoven. Fibule te, często zwane „kaczkowatymi”, ostatnio określono jako fibule typu *Masłomęcz*. Datowane są one na pod fazę C_{1a} młodszego okresu wpływów rzymskich. Trudno stwierdzić, w jaki sposób zapinka z Ufhoven trafiła w głąb Turyngii. Jednym z możliwych scenariuszy jest egzogamia, ponieważ fibule typu *Masłomęcz* należały do kobiecego zestawu stroju.

WYKAZ SKRÓTÓW TYTUŁÓW CZASOPISM I WYDAWNICTW WIELOTOMOWYCH

ABBREVIATIONS OF PERIODICALS' AND SERIAL PUBLICATIONS' TITLES

AAC	- „Acta Archaeologica Carpathica”, Kraków
AAHung.	- „Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae”, Budapest
AFB	- „Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege”, Berlin (Stuttgart)
Amtl. Ber.	- „Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturgeschichtlichen, vorgeschichtlichen und volkskundlichen Sammlungen des Westpreußischen Provinzial-Museums für das Jahr...”, (później: „Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturhistorischen, archaeologischen und ethnologischen Sammlungen des Westpreußischen Provinzial-Museums für das Jahr...” oraz „Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturgeschichtlichen, vorgeschichtlichen und volkskundlichen Sammlungen des Westpreußischen Provinzial-Museums für das Jahr...”), Danzig
APolski	- „Archeologia Polski”, Warszawa
APS	- „Archeologia Polski Środkowowschodniej”, Lublin (wcześniej: Lublin-Chełm-Zamość)
AR	- „Archeologické rozhledy”, Praha
B.A.R. Int. Series	- British Archaeological Reports, International Series, Oxford
BerRGK	- „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission”, Frankfurt a.M.-Berlin
BJahr.	- „Bonner Jahrbücher”, Köln/Bonn
BMJ	- „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern”, Lübstorf (wcześniej: „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg. Jahrbuch ...”, Schwerin/Rostock/Berlin)
CRFB	- Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum
FAP	- „Fontes Archaeologici Posnanienses” (wcześniej: „Fontes Praehistorici”), Poznań
Inf.Arch.	- „Informator Archeologiczny. Badania rok ...”, Warszawa
InvArch.	- „Inventaria Archaeologica, Pologne”, Warszawa-Łódź
JmV	- „Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte”, Halle/Saale
JRGZM	- „Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz”, Mainz
KHKM	- „Kwartalnik Historii Kultury Materiałnej”, Warszawa
KSIA	- Kratkie soobšenija Instituta arheologii Akademii nauk SSSR (Краткие сообщения Института археологии Академии наук СССР), Moskwa
MIA	- Materiały i issledovaniá po arheologii SSSR (Материалы и исследования по археологии СССР), Moskwa
MatArch.	- „Materiały Archeologiczne”, Kraków
MS	- „Materiały Starożytne”, Warszawa
MSiW	- „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne”, Warszawa
MSROA	- „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego”, Rzeszów-Krosno-Sandomierz-Tarnów (-Przemyśl/Tarnobrzeg)
MZP	- „Materiały Zachodniopomorskie”, Szczecin
PA	- „Památky archeologicke” (wcześniej: „Památky archeologické a místopisné”), Praha
PArch.	- „Przegląd Archeologiczny”, Poznań
PMMAE	- „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna”, Łódź
PomAnt	- „Pomorania Antiqua”, Gdańsk
Prahistoria ziem polskich	- <i>Prahistoria ziem polskich</i> , tom I: <i>Paleolit i mezolit</i> (red. W. Chmielewski, W. Hensel), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975; tom II: <i>Neolit</i> (red. W. Hensel, T. Wiślański), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom III: <i>Wczesna epoka brązu</i> (red. A. Gardawski, J. Kowalczyk), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978; tom IV: <i>Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego</i> (red. J. Dąbrowski, Z. Rajewski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom V: <i>Późny okres lateński i okres rzymski</i> (red. J. Wielowiejski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981
Prussia	- „Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia” (później: „Prussia. Zeitschrift für Heimatkunde”), Königsberg
PZ	- „Praehistorische Zeitschrift”, Berlin-New York
RArch.	- „Recherches Archéologiques”, Kraków
RB	- „Rocznik Białostocki”, Białystok

- RGA
- Reallexikon der Germanischen Altertumskunde: 1. wyd.: J. Hoops (wyd.), tomy 1–4 (K.J. Trübner, Straßburg 1911–1919), 2. wyd.: H. Jankuhn, H. Beck i in. (wyd.), tomy 1–35 (de Gruyter, Berlin-New York 1973–2007)
- RO
- RosArh.
- SJahr.
- SLA
- SovArh.
- SprArch.
- SprPMA
- WA
- ZfE
- ZNUJ
- ZOW
- „Rocznik Olsztyński”, Olsztyn
 - „Rossijskaâ arheologiâ” (Российская археология), Moskva
 - „Saalburg Jahrbuch”, Berlin-New York
 - „Slovenská archeológia”, Bratislava
 - „Sovetskaâ arheologiâ” (Советская археология), Moskva
 - „Sprawozdania Archeologiczne”, Kraków
 - „Sprawozdania P.M.A.”, Warszawa
 - „Wiadomości Archeologiczne”, Warszawa
 - „Zeitschrift für Ethnologie”, Berlin
 - „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, Kraków
 - „Z otchłani wieków”, Warszawa

Sprzedaż / Retail:
Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa

Sprzedaż wysyłkowa / Mail order:
tel./phone: +48 22 5044 899
e-mail: wydawnictwapma@pma.pl

Państwowe Muzeum Archeologiczne. Warszawa 2022. Wydanie I. Nakład 350 egz.

Druk i oprawa: BIS-ART Drukarnia Krystyna Białaszewska, ul. Kielecka 39/5, 02-530 Warszawa